

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2015 SONRASI KALKINMA GÜNDEMİ VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ İLİŞKİSİ*

Dr. Kutlay TELLİ**

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

**Hâkim, Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, kutluay2002@yahoo.com.

ÖZ

Küresel toplum, müşterek sorunlarla mücadelesinde, Birleşmiş Milletler (BM) içinde ve dışında gayretini arttırmıştır. BM politika yapımcıları, ilgili tüm aktörlerle birlikte, hâlihazırda çözüm bulunamamış problemlerin giderilmesinde ana bileşen olarak değer atfettiği hukukun üstünlüğünün geliştirilmesi konusu ile yoğun şekilde ve özellikle ilgilenmektedir. Bu makale, ilk olarak, BM Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin gelişimini hedefleyen faaliyetleri ve sonuçları hakkında tarihsel bir bilgi sunacaktır. Sonrasında, Kalkınma Hedefleri'nin, New York merkezli BM organları eliyle nasıl 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi'ne dönüştürüldüğü ortaya konacaktır. Çalışma, bu sayede, sürdürülebilir kalkınma sürecinin, BM çatısı altında, hukukun üstünlüğünün gelişimine olan etkisini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Bin Yıl Kalkınma Hedefleri, 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi, hukukun üstünlüğü, insan hakları.

THE RELATIONSHIP BETWEEN BM POST-2015 DEVELOPMENT AGENDA AND RULE OF LAW

ABSTRACT

The global community has intensified its effort to fight against common problems within and outside of the United Nations (UN). The UN policy-makers, in cooperation with all relevant stakeholders, have been heavily and especially involved in the advancement of the rule of law, regarded as one of key ingredients for unresolving or ongoing global issues. This article first gives a historical overview of main activities alongside with their outputs dedicated to the development of Millennium Development Goals (MDGs). It then identifies how the MDGs has been transformed into Post-2015 Development Agenda particularly through the work of the New York-based UN bodies. In doing so, this study aims at discussing the impact of the dimension of sustainable development on the progress of the rule of law within the framework of the UN.

Keywords: United Nations, Millennium Development Goals, Post-2015 Development Agenda, rule of law, human rights.

GİRİŞ

Şüphesiz 21'inci Yüzyıla damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri, küresel veya bölgesel ölçekli sorunların giderilmesi amacıyla kurulan uluslararası örgütlerin ve bunların yetkinliğinin her geçen gün artmasıdır.^[1] Birleşmiş Milletler de dünya barışının ve güvenliğinin korunması, uluslar arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi, uluslararası problemlerin çözümü ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde bir merkez olmak üzere 24 Ekim 1945 tarihinde kurulmuştur.^[2] Hukukun üstünlüğünün gelişimi, BM'nin üzerinde en yoğun şekilde faaliyet gösterdiği alanlardan başında gelmektedir.^[3] Bu çalışma, BM 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi ve BM ülkelerinin bu bağlamdaki çalışmalarının hukukun üstünlüğünün gelişimine katkısını konu edinmektedir. Çalışmada öncelikle, 2015 Sonrası Kalkınma Gündeminin temellerinin nasıl atıldığı incelenecektir. Bu bağlamda, Bölüm I'de Bin Yıl Zirvesi, Bölüm II' de 2005 Dünya Zirvesi, Bölüm III' de ise Bin Yıl Kalkınma Hedefleri 2010 Zirvesi ele alınacaktır. Bu sayede, 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi bağlamında hukukun üstünlüğü ilkesinin nasıl değiştiği ve güncellendiği gözlemlenecektir.

Metodolojik olarak, bu çalışmanın bir karşılaştırmalı hukuk çalışması olmadığı belirtilmelidir. 2015 Sonrası Kalkınma Gündemine dair BM Örgütünün yerleşik görüşlerinin ortaya çıkarılması hedeflendiğinden, BM kaynakları, makalenin ana materyalleri olarak kullanılacaktır. Bunun yanında, içerik, akademik çalışmalar ile desteklenerek, özellikle salt betimleyici (**descriptive**) bir çalışma ortaya çıkmasından da kaçınılacaktır.

Terminoloji bağlamında ilk olarak, "hukukun üstünlüğü" kavramının anlamı konusunda evrensel bir görüş birliğinin henüz bulunmadığı belirtilmelidir. Buna rağmen, BM Genel Sekreterliği, hukukun üstünlüğünün ana prensiplerini belirlemiştir. Genel Sekreterliğin 2004 tarihli raporunda, hukukun üstünlüğünün, bütün bireylerin ve özel veya kamusal kurumların-Devlet kurumları dâhil- erişilebilir olan, eşit olarak uygulanan ve uluslararası hukuk norm ve ilkeleriyle uyumlu yasalar karşısında sorumlu tutulabilirliklerini içerdiği belirtilmiştir.^[4] Ayrıca, bu terimin şu ilkeleri kapsadığı da vurgulanmıştır: kanun

[1] Örneğin bkz. Vaughan Lowe, *International Law* (Clarendon Law Series, Oxford University Press, New York 2007), s. 13.

[2] Bkz. BM Anlaşması'nın 1'inci maddesi, Charter of the United Nations', BM Resmi İnternet Sahifesi, <http://www.un.org/en/documents/charter/>, 1 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

[3] Örneğin bkz. The United Nations Rule of Law Indicators: Implementation Guide and Project Tools (United Nations Publications, New York 2011), s. V.

[4] Report of the Secretary-General on the Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies (S/2004/616), para. 6. Hukukun Üstünlüğüne Dair 2012 Tarihli Yüksek Seviyeli Panel Bildirisinde ise bu özelliklere ilave olarak, yasanın herhangi bir

önünde eşitlik (**equality before the law**), kanun önünde hesap verilebilirlik (**accountability to the law**), kanunun uygulanmasında adil olma (**fairness in the application of the law**), güçler ayrılığı (**separation of powers**), karar yapımına katılım (**participation in decision-making**), yasal kesinlik (**legal certainty**),^[5] keyfilikten kaçınma (**avoidance of arbitrariness**), usûli ve yasal şeffaflık (**procedural and legal transparency**).^[6] Hukukun üstünlüğü teriminin derinlemesine incelenmesi, çok daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiğinden, bu çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle, makalenin amacı için, tanımsal tartışmalar bir kenara bırakılarak, “hukukun üstünlüğü”, sözü edilen Raporda sıralanan ilkeleri barındıran bir terim olarak kabul edilecektir.

I. BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ

Her yıl Eylül ayında, üye ülkelerin devlet başkanları ve üst düzey yetkililerinin kendi mesajlarını dünyaya duyurmak adına katıldığı BM Genel Kurul Açılış Oturumu vesilesiyle New York'ta önemli tematik toplantılar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, BM tarafından 6-8 Eylül 2000 tarihlerinde düzenlenen Bin Yıl Zirvesi (**Millennium Summit**), 149 devlet ve hükümet başkanı ve üst düzey diplomat ile BM bürokratlarını bir araya getirmiştir.^[7] Aynı dönemde, 53/202 sayılı karar ile “Binyıl Genel Kurulu” olarak adlandırılan BM Genel Kurulunun 55’inci Oturumu,^[8] ikili veya çok taraflı sorunlar hakkında çok önemli tartışmalara sahne olmuştur. Oturumu takiben de BM Bin Yıl Bildirgesi (**United Nations Millennium Declaration**) kabul edilmiştir. Adı geçen Bildirge’nin giriş kısmında 21’inci yüzyılda uluslararası hukukun sahip olmasında fayda görülen 6 temel ilke; özgürlük, eşitlik, müsamaha, doğaya

ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın herkese eşit şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır: Resolution adopted by the General Assembly on Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels (A/RES/67/1), para. 2.

- [5] Hukuk devleti öğretisinin ana ilkelerinden olan yasallık ilkesi ile asıl kastedilen, devletin de bireyler gibi tabi olacağı yasal kuralların içeriği itibarıyla da zengin olması ve temel hak ve hürriyetlerle örtüşmesi olduğunu belirten Sancar, ancak bu halde, “yasallık” prensibinin, yasal despotizmden ayrışabileceğini ileri sürmektedir: Mithat Sancar, Devlet Aklı Kışkacında Hukuk Devleti (Dördüncü Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008), s. 54.
- [6] Report of the Secretary-General on the Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies (S/2004/616), para. 6.
- [7] ‘Millennium Summit’, BM Resmi İnternet Sahifesi, http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml, 10 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- [8] Bkz. Resolution adopted by the General Assembly on the Millennium Assembly of the United Nations (A/RES/53/202), para. 1.

saygı ve ortak sorumluluk olarak sıralanmıştır.^[9] Esasında söz konusu değer ve ilkeler, uluslararası ilişkilerin ne kadar geniş tabanlı bir düzleme kaydığının da en büyük göstergesi olarak görülebilecektir.^[10] Bunun yanında, söz konusu Bildirge ile ülke liderleri 2015 yılı sonunu kadar gerçekleştirilmesi amaç edilen 7 ana hedef üzerinde de uzlaşmışlardır: barış, güvenlik ve silahsızlanma (**peace, security and disarmament**), kalkınma ve fakirliğin yok edilmesi (**development and poverty eradication**), çevrenin korunması (**protecting common environment**), insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim (**human rights, democracy and good governance**), savunmasız sivillerin korunması (**protecting the vulnerable**), Afrika bölgesinin ihtiyaçlarının giderilmesi (**meeting the special needs of Africa**), BM'in güçlendirilmesi (**strengthening the UN**).^[11] Bildirge'de, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim başlığı altında, hukukun üstünlüğü ile uluslararası kabul görmüş temel hak ve hürriyetlerin gelişimi için hiçbir çabadan kaçınılmayacağı da kabul edilmiştir.^[12]

Adı geçen Bildirge'ye, BM üyesi ülkelerin gündeminde 2015 tarihine kadar sürdürülebilir olarak kalacak bir hedefler listesinin kaleme alınması yönüyle büyük önem atfedilmektedir.^[13] Gerçekten de küresel sorunlar ile mücadelede küresel hedeflerin belirlenmesi, özellikle ortak ve organize bir eylem planının devreye sokulması adına işleyen bir kaldıraç vazifesi görebilecektir.^[14]

II. 2005 DÜNYA ZİRVESİ SONUÇ BELGESİ

Yukarıda belirtilen Bin Yıl Kalkınma Zirvesinden sonra BM tarafından kabul edilen ve Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin uygulanmasının gözlenmesi ve güncellenmesine ilişkin en temel metinlerden biri olarak görülen 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi (**2005 World Summit Outcome**) düzenlenmiştir. Buna göre, BM Genel Kurulunun 60'ncı Oturumu açılışında, "2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi" adıyla kabul edilen Genel Kurul kararında,^[15] uluslararası toplumun aktif

- [9] Resolution adopted by the General Assembly on United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2), part I.
- [10] A. Asım Arar ve Esra Sarioğlu, '21. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinde Zirveler', Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: V, Nisan 2002,
- [11] Bkz. genel olarak Resolution adopted by the General Assembly on the United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2), part I.
- [12] Ibid., para. 24.
- [13] Bkz. örneğin 'Millennium Summit', BM Resmi İnternet Sahifesi, http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml, 10 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.
- [14] Aynı doğrultudaki görüş için bkz. Post-2015 Development Agenda Orientation and Briefing Programme: Briefing 3- Results Framework (United Nations Institute for Training and Research, New York, 6 March 214), s. 25.
- [15] Bkz. genel olarak 2005 World Summit Outcome, Resolution adopted by the General Assembly (A/RES/60/1).

şekilde birlikte mücadele etmesi gerektiği sorunlar, bu kez 10 ana başlık altında kaleme alınmıştır: kalkınma (**development**), terör (**terrorism**), barışın inşası ve korunması ve barış yapımı (**peacebuilding, peacekeeping and peacemaking**), koruma yükümlülüğü (**koruma yükümlülüğü**), insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü (**human rights, democracy and rule of law**), yönetim reformu (**management reform**), çevre (**environment**), uluslararası sağlık (**international health**), insani yardım (**humanitarian assistance**), BM'nin güçlendirilmesi (**strengthening the UN**).^[16]

Belgenin güncellenmiş başlıkları arasında en dikkat çekici olanı artık hukukun üstünlüğü ile insan haklarının, demokrasi kavramının yanında bir araya getirilmesidir. İnsan haklarının korunması, demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramları arasında doğrudan ilişki olduğu ve bu kavramların birbirlerini desteklediklerine işaret eden Belge, 121 ila 134'üncü paragraflarda insan hakları ve hukukun üstünlüğüne yönelik olarak çok sayıda prensibi de sıralamıştır. İnsan haklarının ve hukukun üstünlüğünün korunması ve demokrasi arasındaki yakın ilişkinin bu Belge ile artık kurumsallaştığı söylenebilir. Zirve Sonuç Belgesi'ne göre, bu üç tema, birbirine bağlı (**interlinked**) ve karşılıklı etkileşim (**mutually reinforcing**) içindedir.^[17]

Gerçekten, hukuk devleti idesi, demokratik toplum modelinin ilişkili olduğu en yakın prensipler arasında yer almaktadır.^[18] Koopmans'a göre, tarih, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün aynı düzlemde seyir ettiğinin kanıtlarıyla doludur.^[19] Hukuk devletinin en temel dinamiği ise temel haklar ve hürriyetlerin, en üst düzeyli ulusal mevzuat ile taahhüt altına alınmasıdır.^[20] Yani devlet kudreti, ancak temel hak ve hürriyetlerin gerektiği şekilde tanınması ve korunması yoluyla sınırları çizilerek kontrol altına alınabilecek bir aygıttır.^[21] Demokrasi, bireysel hak ve hürriyetlerin, yine bireyler ile özel ve kamusal tüzelkişilikler-devlet organları dâhil-ihlal edilmesinin engellenmesi için tasarlanmış bir model olması yönüyle "hukuk

[16] Genel olarak bkz. Resolution adopted by the General Assembly on 2005 World Summit Outcome (A/RES/60/1).

[17] 2005 World Summit Outcome, Resolution adopted by the General Assembly (A/RES/60/1) in its sixtieth session, para. 119. Bu yerleşik ilke, sonraki başka BM çalışmalarında da hatırlatılmıştır: Örneğin bkz. Report of the Secretary-General on the rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies (S/2004/616), para. 5.

[18] Mustafa Koçak ve Esin Örucü, 'Dissolution of Political Parties in the Name of Democracy: Cases from Turkey and the European Court of Human Rights', European Public Law, Volume: 9, Issue: 3, 2003, 399-423, s. 401.

[19] Tim Koopmans, Courts and Political Institutions: A Comparative View (Cambridge University Press, Cambridge 2003), s. 123.

[20] Örneğin bkz. Metin Günday, İdare Hukuku (Beşinci Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara 2002), s. 38.

[21] Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri (Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993), s. 247.

devleti” kavramını da beraberinde getirmiştir.^[22] Çünkü hak ve hürriyetlerin serbest kullanımı; ancak bunların gerçekten garanti altına alındığı hukuk sistemlerince sağlanabilir.^[23] Esasında, ‘demokrasi ve hukuk devleti ilkesi arasındaki bu yakın ilişki, iki ilkenin de temel hak ve hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesi hedefinde buluşmalarıyla açıklanabilir’.^[24] Bunun sonucu olarak, BM kurumlarınca da defalarca ifade edildiği gibi, insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve demokrasi arasında doğrudan bir ilişki olup, bu parametrelerden birindeki değişim diğerlerini de aynı doğrultuda ve aynı yönde etkilemektedir.

III. BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ 2010 ZİRVESİ

Yukarıdaki çalışmaların devamı olarak BM Genel Kurulu 65’inci Oturumu açılışında gerçekleştirilen 2010 yılı Bin Yıl Kalkınma Zirvesi’nin, küresel bir eylem planıyla neticelenmesi dikkat çekicidir. Zirve sonuç belgesi niteliğindeki Genel Kurul kararında, Kalkınma Hedefleri, 8 hedef olarak yeniden güncellenmiştir: aşırı fakirlik ve açlığın yok edilmesi, ilk derece eğitimin küresel düzeyde sağlanması, cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının güçlendirilmesi, HIV/AIDS gibi hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kalkınma için küresel işbirliğinin geliştirilmesi.^[25]

Buna ilave olarak, sözü edilen kararın hemen başında, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ilkelerinin yanına ilk kez yeni bir insan hakları prensibinin bu kez kuvvetli bir şekilde diğerlerinin yanına eklendiği ve bu yaklaşımın kararın her yerine serpiştirildiği görülmektedir : kalkınma ve/veya gelişme hakkı (**the right to development**). Bunun yanında, kalkınma hakkı da dâhil olmak üzere insan hakları ile kalkınmayı hedefleyen adil ve demokratik toplumların önemine işaret edilmiştir.^[26] Karar gereği, insan haklarına saygının korunması ve gelişimi, Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’nin gerçekleştirilmesinde en esaslı unsurlardandır.^[27] Ayrıca, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün, bölgesel ve

[22] Mill, “Hürriyet Üstüne” isimli kitabında, bireyleri türlü türlü sınırlandırmalara tabi tutan devlet mekanizmasının kendi kendini aşındırmaya başladığını er geç anlayacağını belirtirken şu hususu vurgular: “Bir devletin değeri, nihayetinde o devleti oluşturan bireylerin değerleri toplamından ibarettir”: John Stuart Mill, Hürriyet Üstüne: On Liberty (Üçüncü Baskı, Liberte Yayınları 109, Özgürlük Klasikleri, Çeviren: Osman Dostel, Sadeleştiren: Ömer Çaha, Ankara Şubat 2012), s. 184.

[23] Esin Örucü, ‘Demokrasi, Anlamı, Mantığı ve Onlarsız Olamadıkları’, İstanbul Barosu Dergisi, Yıl:1993, Sayı:1-2-3, 5-19, s. 11.

[24] Kuday Telli, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Bağlamında Siyasi Partiler Rejimi (Seçkin, Ankara 2012), s. 55.

[25] Resolution adopted by the General Assembly on Keeping the promise: United to achieve the Millennium Development Goals (A/RES/65/1), operative paragraphs.

[26] Ibid.

[27] Ibid., para. 53.

uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma (**sustainable development**) ve sürekli, kapsayıcı ve adil ekonomik büyüme (**sustained, inclusive and equitable economic growth**) ile yoksulluk ve açlığın yok edilmesinde (**the eradication of poverty and hunger**) son derece esaslı unsurlar olarak rol oynayacaktır.^[28] Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki bu yerleşik ilişki, Rio+20 Sürdürülebilir Kalkınma Sonuç Belgesi'nde de vurgulanmıştır.^[29] Benzer şekilde, BM Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grupları'nda, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayıcı unsurlar olduğu kabul edilmektedir.^[30] Gerçekten de hukukun üstünlüğüne saygının artırılması ve insan haklarının güçlendirilmesi, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın ve barışın uluslararası alanda tesisine doğrudan katkı sağlayacak bileşenler olarak değerlendirilmelidir. Zira gelişmenin zayıfladığı ve durağanlaştığı ortamlarda, devletin, yasama, yürütme ve yargı gibi ana erklerinin kapasitelerinde ortaya çıkabilecek zayıflık, domino taşı etkisiyle hukukun üstünlüğü ve insan hakları prensiplerinin çığnemesinin önünü açmaktadır.^[31] Bu nedenle adı geçen üçlü, Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleştirilmesini daha da kolaylaştırıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

IV. 2015 SONRASI KALKINMA GÜNDEMİ

Yukarıda da belirtildiği üzere, Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin, 2015 yılı itibarıyla uygulanırlığı sona ererek, misyonunu yeni Belge veya Bildiri'ye devredecektir. Hâlihazırda sekiz başlıktan oluşan Kalkınma Hedefleri'nin, küresel gündemin sınırları ötesine geçilerek yeniden çok kuvvetli bir şekilde kaleme alınmasında

[28] Resolution adopted by the General Assembly on Keeping the Promise: United to Achieve the Millennium Development Goals (A/RES/65/1), para. 13. Aynı zamanda bkz. Resolution adopted by the General Assembly on Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels (A/RES/67/1), para.8.

[29] Report of the United Nations Conference on Sustainable Development, Resolution adopted by the Conference on Outcome Document: The Future We Want, Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012 (A/CONF.216/16), para. 10. Aynı zamanda bkz. Resolution adopted by the General Assembly on the Future We Want (A/RES/66/288), paras. 8, 10, 252.

[30] Progress Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals, BM Resmi İnternet Sahifesinde ulaşılabilir, <http://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>, 2 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir, para. 144.

[31] Örneğin genel olarak bkz. Kutlay Telli, 'Rebuilding Peace Through the Empowerment of Justice in Conflict-Affected States', Ankara Bar Review, Volume: 7, Issue: 1, 2014, 39-80.

ve tanımlanmasında büyük bir fayda görülmektedir.^[32] Bu nedenle, yeni ve güncellenmiş bir sürdürülebilir kalkınma belgesinin hazırlanması, hâlihazırda özellikle New York merkezli BM kurumlarının ana hedefi haline gelmiştir. Genel Kurulun 2013 yılına rastlayan 68'inci Açılış Oturumu münasebetiyle New York'ta düzenlenen toplantıların ana gündem maddesi "Hukukun Üstünlüğü ve 2015 Sonrası Yüzyılın Kalkınma Gündemi Küresel Diyalogu" olarak belirlenmiş, yıl boyunca da bu türden toplantı faaliyetlere devam edilmiştir. Bu kavramın değişik boyutlarının tartışılacağı paneller, 2015 tarihi itibarıyla sona erecek Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin takiben yeni hedeflerin kaleme alınacağı Belge'nin içeriği ile ilgili olarak çok sayıda tartışmaya sahne olmuştur. Son olarak Genel Kurulun bu yılki 69'uncu Oturumu açılışında da bu tür toplantıların yoğunluğu artırılmıştır.^[33] Buna göre önümüzdeki yıl bu belgenin içeriği tamamen kaleme alınmış olacaktır. Bu kapsamda, yeni belgenin içeriğine ilişkin olarak önemli detaylar aşağıda ön plana çıkartılmıştır.

Öncelikle, önem düzeyi tam olarak ölçülmeksizin her hedefi içerecek şekilde tasarlanacak bir Kalkınma Gündemi Bildirgesi'nin, etkinlik ve uygulanabilirlik unsurlarını doğrudan zayıflatabileceği ve hatta bunun bir başka dilek listesi (**wish list**) ne dönüşebileceği riski mutlaka nazara alınmalıdır.^[34] Çok çeşitli hedeflerin, birbirleriyle bağlantısı olmaksızın uluslararası bir metinde sıralanması, esasında Bin Yıl Kalkınma Bildirgesi'nin en önemli eksikliklerinden birini sonuç doğurmuştur. Bu eksiklik nedeniyle de Bildirge çoğunlukla ulusal yetkililer tarafından yanlış anlaşılmış ve hatta usulsüz şekilde veya kötüye kullanılmıştır.^[35]

Öte yandan, yukarıda da görüldüğü üzere temelinde, daha çok ekonomik endişelere cevap verilmesi amacıyla kaleme alınan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Öğretisi'nin giderek demokratik toplum düzeni modeli ile hukukun üstünlüğü ilkelerini de içerecek şekilde değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi içeriğine ilişkin olarak BM tarafından organize edilen tartışmalar neticesinde, hukukun üstünlüğü ile sürdürülebilir insani gelişim arasında bağ şu haliyle kesin olarak kurulmuştur.^[36] Hatta BM belgelerinde, sürdürülebilir kalkınmanın, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıdan

[32] Deepak Nayyar, *The MDGs After 2015: Some Reflections on the Possibilities* (UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda, April 2012), s. 23.

[33] 'Post-2015 development agenda takes centre stage as General Assembly's 69th session opens', Official Website of the UN, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=48729>, 2 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

[34] Aynı doğrultudaki görüş için bkz. *Post-2015 Development Agenda Orientation and Briefing Programme: Briefing 3- Results Framework* (United Nations Institute for Training and Research, New York, 6 March 2014), s. 25.

[35] Nayyar, (2012), s. 9.

[36] *Rule of Law and Development: Integrating Rule of Law in the Post-2015 Development Framework* (Issue Brief, United Nations Development Programme, January 2013), s. 1.

bağımsız olarak gerçekleştirilemeyeceği fikri artık tamamıyla kabul görmüştür.^[37] Bu nedenle de 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi'nin, ekonomi ve gelişme eksenli dar bir yaklaşımdan ziyade daha geniş şekilde hak (**rights-based**)^[38] ve hatta hukuk merkezli (**rule of law-based**) olması gerektiği vurgulanmalıdır. Yeni kaleme alınacak Kalkınma Gündemi metni, iyi yönetim, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü de birarada içerecek şekilde tasarlanmalıdır.^[39]

Hukukun üstünlüğü standartlarının, 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi'nin içeriğine konulması, hukukun üstünlüğü ile kalkınmaya dair siyasi taahhütlerin aksiyona dönüşmesi sürecini de tetikleyecektir.^[40] Hukukun üstünlüğüne ilişkin amaçlar, hedefler ve bunların nasıl uygulandığını ilgili ülke kapsamında ölçümüne sağlayacak göstergeler, Yeni Gündem Belgesi'nde kalkınma hedefleri ile bağlantı olarak açıkça tanımlanmalıdır.^[41]

Aslına bakılırsa yine BM Genel Kurulu kararıyla hayata geçmesi beklenen 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi Metni'nin, hukuki olarak bağlayıcı bir belge olmasını beklemek çok zordur. Birçok uluslararası kuruluş gibi BM tarafından kaleme alınmış temel belgelerin çoğunun yumuşak hukuk normu (**soft-law norm**) bulunması nedeniyle yoğun şekilde eleştirildiği burada hatırlatılmalıdır.^[42] Ne var ki hukuksal sorumluluğu olmayan veya bağlayıcılığı bulunmayan bu türden çalışmaların siyaseten bağlayıcılığı olduğunda şüphe yoktur. Bunun sonucu olarak, BM tarafından kabul edilen bildirgeler (**declarations**) ve alınan kararlar (**resolutions**), üye devletlerin uygulama ve tutumlarını her hâlükarda etkileyici bir fonksiyona sahiptir.^[43] Bu sayede, bağlayıcılığı bulunmasa da özellikle hukukun üstünlüğü, insan hakları ve kalkınma konularına ilişkin uluslararası kabul görmüş ilkeleri kaleme alan Genel Kurul kararlarına büyük önem atfedilmektedir.^[44]

[37] Report of the Secretary-General on Accelerating Progress Towards the Millennium Development Goals: Options for Sustained and Inclusive Growth and Issues for Advancing the United Nations Development Agenda Beyond 2015 (A/69/201), para. 95.

[38] Örneğin bkz. Roberto Bisso, 'Righting the Development Agenda: Post-2015 Perspectives', Development Dialogue Paper (Dag Hammarskjöld Foundation, No:1, September 2013).

[39] Resolution adopted by the General Assembly on Outcome Document of the Special Event to Follow Up Efforts Towards Achieving the Millennium Development Goal (A/RES/68/6), para 19.

[40] Rule of Law and Development: Integrating Rule of Law in the Post-2015 Development Framework (Issue Brief, United Nations Development Programme, January 2013), s. 6.

[41] Ibid., s. 8.

[42] Örneğin bkz. Kutlay Telli, 'İnsan Haklarının Gelişiminde Uluslararası Kamu Örgütlerinin Rolü: Etkinlik ve Eksiklik Denklemi', Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Yıl: 2, Sayı: 5, Nisan 2011, s. 409-413.

[43] Bülent Algan, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması (Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007), s.163.

[44] Örneğin bkz. Javid Rehman, International Human Rights Law: A Practical Approach (Pearson Education Limited, Essex 2003), at 450.

Bunun yanında, özellikle ekonomik ve sosyal kalkınma konusunda karşılaşılan en büyük sıkıntının küresel ölçekli denetim ve sorumluluğun devreye sokulamaması olduğunu belirten Genel Sekreterliğin 2014 raporunda, 2015 Sonrası Gündeminin, bu boşluğu, kuvvetli ve güvenilir bir kontrol ve sorumluluk mekanizması ile doldurması gerektiğini de ilave etmiştir.^[45] O halde içerik olarak zengin bir metin olması kadar yenilenecek sürdürülebilir kalkınma metni için etkin ve zorlayıcı bir gözden geçirme sisteminin de kurulmasının gerekliliğine burada işaret edilmelidir. 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi'nin başlıkları belirlendikten sonra bu Belge'nin uygulanmasını değerlendirici, denetleyici ve gözden geçirici mekanizmaların ulusal, bölgesel ve küresel olarak kurulması, sorumluluk mekanizmasını ve Belge'nin hayata geçmesini ciddi şekilde kolaylaştıracaktır.^[46] Uygulama performansını ölçmeye yarayacak performans kriterleri geliştirilmesi gerekmektedir.^[47] Bu kriterler, özellikle uygulamada hangi alanlarda ve neden sorun yaşandığını da ortaya çıkararak çözüm bulunmasını hızlandıracaktır.

[45] Report of the Secretary-General on Addressing Ongoing and Emerging Challenges for Meeting the Millennium Development Goals in 2015 and for Sustaining Development Gains in the Future (E/2014/61), para. 109 and 110.

[46] Report of the Secretary-General on Accelerating Progress Towards the Millennium Development Goals: Options for Sustained and Inclusive Growth and Issues for Advancing the United Nations Development Agenda Beyond 2015 (A/69/201), para. 78.

[47] Jan Vandamoortele, *Advancing the Global Development Agenda Post-2015: Some Thoughts, Ideas and Practical Suggestions*, (UN System Task Team Paper on the Post-2015 UN Development Agenda, April 2012), s. 29.

SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma, insan hakları ve hukukun üstünlüğü arasındaki doğru orantılı ve üçlü ilişkinin varlığı konusunda uluslararası toplumun artık herhangi bir şüphesi kalmamıştır. Bu ilişkinin doğru yönetilmesi, son yıllarda BM örgütlerinin en önemli gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Bu makalede ilk üç bölüm, BM çalışmalarında, bu üçlünün nasıl değişim göstererek aşama aşama birbirlerine daha da yakınlaştıklarını gözlemlemiştir.

Son Bölümde ise artık Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin, 2015 Kalkınma Sonrası Gündemi'ne dönüşmek üzere olduğu noktada, yeni sonuç belgesinin sahip olması gereken nitelikler üzerinde odaklanılmıştır. Bu kapsamda, yıllar süren tartışmaların neticesinde, BM üyesi ülkeler nezdinde, yeni metnin, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerini barındırması gerektiği konusundaki görüş birliğinin burada hatırlatılmasında fayda vardır. Buna ilave olarak, uygulanabilir, zengin ve açık bir içeriğe sahip olmasının yanında; Kalkınma Gündemi'nin etkin bir uygulama mekanizmasına sahip olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Aksi halde, hazırlık evresinde çok sayıda tartışma, diyalog ve faaliyet yürütülerek kaleme alınmış olacak yeni metnin, BM'nin yalnızca bir tartışma kulübünden ibaret olduğu yolundaki eleştirileri daha da şiddetlendirmesi riskini artırması kesin olarak ihtimal dâhilindedir.^[48]

[48] Bu doğrultudaki eleştiriler için örneğin bkz. Jan Klabbers, 'Two Concepts of International Organization', (2005) *International Organizations Law Review* 2, 277-293, s. 289.

KAYNAKÇA

- Algan, Bülent, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması (Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007).
- Arar, A. Asım ve Sarıoğlu, Esra, '21. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinde Zirveler', Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: V, Nisan 2002.
- Bisso, Roberto, 'Righting the Development Agenda: Post-2015 Perspectives', Development Dialogue Paper (Dag Hammarskjöld Foundation, No:1, September 2013).
- Örücü, Esin, 'Demokrasi, Anlamı, Mantiği ve Onlarsız Olamadıkları', İstanbul Barosu Dergisi, Yıl:1993, Sayı:1-2-3, 5-19.
- Günday, Metin, İdare Hukuku (Beşinci Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara 2002).
- Kapani, Münci, Kamu Hürriyetleri (Yedinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1993).
- Klabbers, Jan, 'Two Concepts of International Organization', (2005) International Organizations Law Review 2, 277-293.
- Koçak, Mustafa ve Örücü, Esin, 'Dissolution of Political Parties in the Name of Democracy: Cases from Turkey and the European Court of Human Rights', European Public Law, Volume: 9, Issue: 3, 2003, 399-423.
- Koopmans, Tim, Courts and Political Institutions: A Comparative View (Cambridge University Press, Cambridge 2003).
- Lowe, Vaughan, International Law (Clarendon Law Series, Oxford University Press, New York 2007).
- Mill, John Stuart, Hürriyet Üstüne: On Liberty (Üçüncü Baskı, Liberte Yayınları 109, Özgürlük Klasikleri, Çeviren: Osman Dostel, Sadeleştiren: Ömer Çaha, Ankara Şubat 2012).
- Nayyar, Deepak, The MDGs After 2015: Some Reflections on the Possibilities (UN System Task Team On the Post-2015 UN Development Agenda, April 2012).
- Post-2015 Development Agenda Orientation and Briefing Programme: Briefing 3- Results Framework (United Nations Institute for Training and Research, New York, 6 March 2014).
- Rehman, Javaid, International Human Rights Law: A Practical Approach (Pearson Education Limited, Essex 2003).
- Rule of Law and Development: Integrating Rule of Law in the Post-2015 Development Framework (Issue Brief, United Nations Development Programme, January 2013).
- Sancar, Mithat, Devlet Akı Kısacasında Hukuk Devleti (Dördüncü Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008).
- Telli, Kutlay, 'İnsan Haklarının Gelişiminde Uluslararası Kamu Örgütlerinin Rolü: Etkinlik ve Eksiklik Denklemi', Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Yıl: 2, Sayı: 5, Nisan 2011.
- Telli, Kutlay, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Bağlamında Siyasi Partiler Rejimi (Seçkin, Ankara 2012).
- Telli, Kutlay, 'Rebuilding Peace Through the Empowerment of Justice in Conflict-Affected States', Ankara Bar Review, Volume: 7, Issue: 1, 2014.
- The United Nations Rule of Law Indicators: Implementation Guide and Project Tools (United Nations Publications, New York 2011).
- Vandamoortele, Jan, Advancing the Global Development Agenda Post-2015: Some Thoughts, Ideas and Practical Suggestions, (UN System Task Team Paper on the Post-2015 UN Development Agenda, April 2012).

BM KARARLARI

Resolution adopted by the General Assembly on the Millennium Assembly of the United Nations (A/RES/53/202).

Resolution adopted by the General Assembly on the United Nations Millennium Declaration (A/RES/55/2).

Resolution adopted by the General Assembly on 2005 World Summit Outcome (A/RES/60/1).

Resolution adopted by the General Assembly on Keeping the promise: United to achieve the Millennium Development Goals (A/RES/65/1).

Resolution adopted by the General Assembly on the Future We Want (A/RES/66/288).

Resolution adopted by the General Assembly on Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels (A/RES/67/1).

Resolution adopted by the General Assembly on Outcome Document of the Special Event to Follow Up Efforts Towards Achieving the Millennium Development Goal (A/RES/68/6).

BM Raporları

Report of the Secretary-General on the Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies (S/2004/616).

Report of the United Nations Conference on Sustainable Development, Resolution adopted by the Conference on Outcome Document: The Future We Want, Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012 (A/CONF.216/16).

Progress Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals, BM Resmi İnternet Sahifesinde ulaşılabilir, <http://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>, 2 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

Report of the Secretary-General on Addressing Ongoing and Emerging Challenges for Meeting the Millennium Development Goals in 2015 and for Sustaining Development Gains in the Future (E/2014/61).

Report of the Secretary-General on Accelerating Progress Towards the Millennium Development Goals: Options for Sustained and Inclusive Growth and Issues for Advancing the United Nations Development Agenda Beyond 2015 (A/69/201).

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

'Charter of the United Nations', BM Resmi İnternet Sahifesi, <http://www.un.org/en/documents/charter/>, 1 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

'Millennium Summit', BM Resmi İnternet Sahifesi, http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml, 1 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

'Post-2015 development agenda takes centre stage as General Assembly's 69th session opens', Official Website of the UN, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=48729>, 2 Ekim 2014 tarihinde ziyaret edilmiştir.

